શ્રી યોગસાર પ્રકરણમ્

(પ્રથમઃ પ્રસ્તાવઃ)

યથાવસ્થિતદેવસ્વરૂપોપદેશઃ

પ્રણમ્ય પરમાત્માનં, રાગદ્વેષવિવર્જિતમ્।
યોગસારં પ્રવક્ષ્યામિ, ગમ્ભીરાર્થં સમાસતઃ ॥૧॥
યદા ધ્યાયતિ યદ્ યોગી, યાતિ તન્મયતાં તદા।
ધ્યાતવ્યો વીતરાગસ્તદ્, નિત્યમાત્મવિશુદ્ધયે ॥૨॥
શુદ્ધસ્ફટિકસંકાશો, નિષ્કલશ્ચાત્મનાત્મનિ।
પરમાત્મેતિ સંજ્ઞાતઃ, પ્રદત્તે પરમં પદમ્ ॥૩॥
કિન્તુ ન જ્ઞાયતે તાવદ્, યાવદ્ માલિન્યમાત્મનઃ।
જાતે સામ્યેન નૈર્મલ્યે, સ સ્ફુટઃ પ્રતિભાસતે ॥૪॥
તત્ત્વનન્તાનુબન્ધ્યાદિ, -કષાયવિગમક્રમાત્।
આત્મનઃ શુદ્ધિકૃત્ સામ્યં, શુદ્ધં શુદ્ધતરં ભવેત્ ॥૫॥
સામ્યશુદ્ધિક્રમેણૈવ, સ વિશુદ્ધ્યત આત્મનઃ।
સમ્યક્ત્વાદિગુણેષુ સ્યાત્, સ્ફુટઃ સ્ફુટતરઃ પ્રભુઃ ॥૬॥
સર્વમોહક્ષયાત્ સામ્યે, સર્વશુદ્ધે સયોગિનિ (નઃ)।
સર્વશુદ્ધાત્મનસ્ત્વેષ, પ્રભુઃ સર્વસ્ફુટીભવેત્ ॥૭॥
કષાયા અપસર્પન્તિ, યાવત્ ક્ષાન્ત્યાદિતાડિતાઃ।
તાવદાત્મૈવ શુદ્ધોઽયં, ભજતે પરમાત્મતામ્ ॥૮॥
અપસર્પન્તિ તે યાવત્, પ્રબલીભૂય દેહિષુ।
સ તાવન્મલિનીભૂતો, જહાતિ પરમાત્મતામ્ ॥૯॥
કષાયાસ્તન્નિહન્તવ્યા, -સ્તથા તત્સહચારિણઃ।
નોકષાયાઃ શિવદ્વારા,-ર્ગલીભૂતા મુમુક્ષુભિઃ ॥૧૦॥
હન્તવ્યઃ ક્ષમયા ક્રોધો, માનો માર્દવયોગતઃ।
માયા ચાર્જવભાવેન, લોભઃ સંતોષપોષતઃ ॥૧૧॥
હર્ષઃ શોકો જુગુપ્સા ચ, ભયં રત્યરતી તથા।
વેદત્રયં ચ હન્તવ્યં, તત્ત્વજ્ઞૈર્દૃઢધૈર્યતઃ ॥૧૨॥
રાગદ્વેષમયેષ્વેષુ, હતેષ્વાન્તર-વૈરિષુ।
સામ્યે સુનિશ્ચલે યાયા, -દાત્મૈવ પરમાત્મતામ્ ॥૧૩॥
સ તાવદ્ દેહિનાં ભિન્નઃ, સમ્યગ્ યાવન્ન લક્ષ્યતે।
લક્ષિતસ્તુ ભજત્યૈક્યં, રાગાદ્યઞ્જનમાર્જનાત્ ॥૧૪॥
યાદૃશોઽનન્તવીર્યાદિ,-ગુણોઽતિવિમલઃ પ્રભુઃ।
તાદૃશાસ્તેઽપિ જાયન્તે, કર્મમાલિન્યશોધનાત્ ॥૧૫॥
આત્માનો દેહિનો ભિન્નાઃ, કર્મપઙ્કકલઙ્કિતાઃ।
અદેહઃ કર્મનિર્મુક્તઃ, પરમાત્મા ન ભિદ્યતે ॥૧૬॥
સંખ્યયાનેકરૂપોઽપિ, ગુણતસ્ત્વેક એવ સઃ।
અનન્તદર્શનજ્ઞાન,-વીર્યાનન્દગુણાત્મકઃ ॥૧૭॥
જાતરૂપં યથાજાત્યં, બહુરૂપમપિ સ્થિતમ્।
સર્વત્રાપિ તદેવૈકં, પરમાત્મા તથા પ્રભુઃ ॥૧૮॥
આકાશવદરૂપોઽસૌ, ચિદ્રૂપો નીરુજઃ શિવઃ।
સિદ્ધિક્ષેત્રગતોઽનન્તો, નિત્યઃ શં પરમશ્નુતે ॥૧૯॥
યેનૈવારાધિતો ભાવાત્, તસ્યાસૌ કુરુતે શિવમ્।
સર્વજન્તુસમસ્યાસ્ય, ન પરાત્મવિભાગિતા ॥૨૦॥

કૃતકૃત્યોऽયમારાધ્યઃ, સ્યાદાજ્ઞાપાલનાત્ પુનઃ।
આજ્ઞા તુ નિર્મલં ચિત્તં, કર્તવ્યં સ્ફટિકોપમમ્ ॥૨૧॥
જ્ઞાનદર્શનશીલાનિ, પોષણીયાનિ સર્વદા।
રાગદ્વેષાદયો દોષા, હન્તવ્યાશ્ચ ક્ષણે ક્ષણે ॥૨૨॥
એતાવત્યેવ તસ્યાજ્ઞા, કર્મદ્રુમકુઠારિકા।
સમસ્તદ્વાદશાઙ્ગાર્થ,-સારભૂતાતિદુર્લભા ॥૨૩॥
વિશ્વસ્ય વત્સલેનાપિ, ત્રૈલોક્યપ્રભુણાપિ ચ।
સાક્ષાદ્ વિહરમાણેન, શ્રીવીરેણ તદા કિલ ॥૨૪॥
ત એવ રક્ષિતા દુઃખ,-ભૈરવાદ્ ભવસાગરાત્।
ઇયં યૈઃ સ્વીકૃતા ભક્તિ,-નિર્ભરૈરભયાદિભિઃ ॥૨૫॥
યૈસ્તુ પાપભરાક્રાન્તૈઃ, કાલશૌકરિકાદિભિઃ।
ન સ્વીકૃતા ભવામ્ભોધૌ, તે ભ્રમિષ્યન્તિ દુઃખિતાઃ ॥૨૬॥
સર્વજન્તુહિતાજ્ઞૈવા,-જ્ઞૈવ મોક્ષૈકપદ્ધતિઃ।
ચરિતાજ્ઞૈવ ચારિત્ર,-માજ્ઞૈવ ભવભઞ્જની ॥૨૭॥
ઇયં તુ ધ્યાનયોગેન, ભાવ-સારસ્તુતિસ્તવૈઃ।
પૂજાદિભિઃ સુચારિત્ર,-ચર્યયા પાલિતા ભવેત્ ॥૨૮॥
આરાધિતોऽસ્ત્વસૌ, ભાવસ્તવેન વ્રતચર્યયા।
તસ્ય પૂજાદિના દ્રવ્ય-, સ્તવેન તુ સરાગતઃ ॥૨૯॥
ચિન્તામણ્યાદિકલ્પસ્ય, સ્વયં તસ્ય પ્રભાવતઃ।
કૃતો દ્રવ્યસ્તોऽપિ સ્યાત્, કલ્યાણાય તદર્થિનામ્ ॥૩૦॥
સ્વર્ગાપવર્ગદો દ્રવ્ય,-સ્તવોऽત્રાપિ સુખાવહઃ।
હેતુશ્ચિત્તપ્રસત્તેસ્તત્, કર્તવ્યો ગૃહિણા સદા ॥૩૧॥
ભવેદ્ વિરતિરપ્યસ્ય, યથાશક્તિ પુનર્યદિ।
તતઃ પ્રક્ષરિતઃ સિંહઃ, કર્મનિર્મથનં પ્રતિ ॥૩૨॥
શ્રાવકો બહુકર્માપિ, પૂજાદ્યૈઃ શુભભાવતઃ।
દલયિત્વાખિલં કર્મ, શિવમાપ્નોતિ સત્વરમ્ ॥૩૩॥
યેનાજ્ઞા યાવદારાદ્ધા, સ તાવલ્લભતે સુખમ્।
યાવદ્ વિરાધિતા યેન, તાવદ્ દુઃખં લભેત સઃ ॥૩૪॥
સદા તત્પાલને લીનૈઃ, પરમાત્માત્મનાત્મનિ।
સમ્યક્ સ જ્ઞાયતે જ્ઞાતો, મોક્ષં ચ કુરુતે પ્રભુઃ ॥૩૫॥
બુદ્ધો વા યદિ વા વિષ્ણુ,-ર્યદ્વા બ્રહ્માથવેશ્વરઃ।
ઉચ્યતાં સ જિનેન્દ્રો વા, નાર્થભેદસ્તથાપિ હિ ॥૩૬॥
મમૈવ દેવો દેવઃ સ્યાત્, તવ નૈવેતિ કેવલમ્।
મત્સરસ્ફૂર્જિતં સર્વ,-મજ્ઞાનાનાં વિજૃમ્ભિતમ્ ॥૩૭॥
યથાવસ્થિતવિજ્ઞાત,-તત્સ્વરૂપાસ્તુ કિં ક્વચિત્।
વિવદન્તે મહાત્માન,-સ્તત્ત્વવિશ્રાન્તદૃષ્ટયઃ? ॥૩૮॥
સ્વરૂપં વીતરાગત્વં, પુનસ્તસ્ય ન રાગિતા।
રાગો યદ્યત્ર તત્રાન્યે, દોષા દ્વેષાદયો ધ્રુવમ્ ॥૩૯॥
તૈર્દોષૈર્દૂષિતો દેવઃ, કથં ભવિતુમર્હતિ?।
ઇત્થં માધ્યસ્થ્યમાસ્થાય, તત્ત્વબુદ્ધ્યાવધાર્યતામ્ ॥૪૦॥
યદ્વા રાગાદિભિર્દોષૈઃ, સર્વસંક્લેશકારકૈઃ।
દૂષિતેન શુભેનાપિ, દેવેનૈવ હિ તેન કિમ્ ॥૪૧॥
વીતરાગં યતો ધ્યાયન્, વીતરાગો ભવેદ્ ભવી।

ઇલિકા ભ્રમરીભીતા, ધ્યાયન્તી ભ્રમરીં યથા ॥૪૨॥
રાગાદિદૂષિતં ધ્યાયન્, રાગાદિવિવશો ભવેત્।
કામુકઃ કામિનીં ધ્યાયન્, યથા કામૈકવિહ્વલઃ ॥૪૩॥
રાગાદયસ્તુ પાપ્માનો, ભવભ્રમણકારણમ્।
ન વિવાદોઽત્ર કોઽપ્યસ્તિ, સર્વથા સર્વસંમતે ॥૪૪॥
વીતરાગમતો ધ્યાયન્, વીતરાગો વિમુચ્યતે।
રાગાદિમોહિતં ધ્યાયન્, વીતરાગો વિમુચ્યતે।
રાગાદિમોહિતં ધ્યાયન્, સરાગો બદ્ધ્યતે સ્ફુટમ્ ॥૪૫॥
ય એવ વીતરાગઃ સ, દેવો નિશ્ચીયતાં તતઃ।
ભવિનાં ભવદમ્ભોલિઃ, સ્વતુલ્યપદવીપ્રદઃ ॥૪૬॥

(દ્વિતીયઃ પ્રસ્તાવઃ)

તત્ત્વસારોપદેશકઃ

સર્વેઽપિ સામ્પ્રતં લોકાઃ, પ્રાયસ્તત્ત્વપરાઙ્મુખાઃ।
ક્લિશ્યન્તે સ્વાગ્રહગ્રસ્તા, દૃષ્ટિરાગેણ મોહિતાઃ ॥૧॥
દૃષ્ટિરાગો મહામોહો, દૃષ્ટિરાગો મહાભયઃ।
દૃષ્ટિરાગો મહામારો, દૃષ્ટિરાગો મહાજ્વરઃ ॥૨॥
પતિતવ્યં જનૈઃ સર્વૈઃ, પ્રાયઃ કાલાનુભાવતઃ।
પાપો મત્સરહેતુસ્તદ્, નિર્મિતોઽસૌ સતામપિ ॥૩॥
મોહોપહતચિત્તાસ્તે, મૈત્ર્યાદિભિરસંસ્કૃતાઃ।
સ્વયં નષ્ટા જનં મુગ્ધં, નાશયન્તિ ચ ધિગ્ હહા ॥૪॥
પરે હિતમતિર્મૈત્રી, મુદિતા ગુણોદનમ્।
ઉપેક્ષા દોષમાધ્યસ્થ્યં, કરુણા દુઃખમોક્ષધીઃ ॥૫॥
મૈત્રી નિખિલસત્ત્વેષુ, પ્રમોદો ગુણશાલિષુ।
માધ્યસ્થ્યમવિનેયેષુ, કરૂણા દુઃખિદેહિષુ ॥૬॥
ધર્મકલ્પદ્રુમસ્યૈતા, મૂલં મૈત્ર્યાદિભાવનાઃ।
યૈર્ન જ્ઞાતા ન ચાભ્યસ્તાઃ, સ તેષામતિદુર્લભઃ ॥૭॥
અહો વિચિત્રં મોહાન્ધ્યં, તદન્ધૈરિહ યજ્જનૈઃ।
દોષા અસન્તોઽપીક્ષ્યન્તે, પરે સન્તોઽપિ નાત્મનિ ॥૮॥
મદીયં દર્શનં મુખ્યં, પાખણ્ડાન્યપરાણિ તુ।
મદીય આગમઃ સારઃ, પરકીયાસ્ત્વસારકાઃ ॥૯॥
તાત્ત્વિકા વયમેવાન્યે, ભ્રાન્તાઃ સર્વેઽપ્યતાત્ત્વિકાઃ।
ઇતિ મત્સરિણો દૂરોત્, -સારિતાસ્તત્ત્વસારતઃ ॥૧૦॥
યથાહતાનિ ભાણ્ડાનિ, વિનશ્યન્તિ પરસ્પરમ્।
કુર્વન્તઃ પરદોષાણાં, ગ્રહણં ભવકારણમ્ ॥૧૨॥
યથા પરસ્ય પશ્યન્તિ, દોષાન્ યદ્યાત્મનસ્તથા।
સૈવાજરામરત્વાય, રસસિદ્ધિસ્તદા નૃણામ્ ॥૧૩॥
રાગદ્વેષવિનાભૂતં, સામ્યં તત્ત્વં યદુચ્યતે।
સ્વશંસિના ક્વ તત્ તેષાં, પરદૂષણદાયિનામ્ ॥૧૪॥
માનેઽપમાને નિન્દાયાં, સ્તુતૌ વા લોષ્ઠુકાઞ્ચને।
જીવિતે મરણે લાભા,-લાભે રઙ્કે મહર્દ્ધિકે ॥૧૫॥
શત્રૌ મિત્રે સુખે દુઃખે, હૃષીકાર્થે શુભાશુભે।
સર્વત્રાપિ યદેકત્વં, તત્ત્વં તદ્ ભેદ્યતાં પરમ્ ॥૧૬॥
અષ્ટકસ્યાપિ યોગસ્ય, સારભૂતમિદં ખલુ।

યતો યમાદિવ્યાસોઽસ્મિન્, સર્વોઽપ્યસ્યૈવ હેતવે ॥૧૭॥
ક્રિયતે દધિસારાય, દધિમન્થો યથા કિલ।
તથૈવ સામ્યસારાય, યોગાભ્યાસો યમાદિકઃ ॥૧૮॥
અદ્ય કલ્યેઽપિ કૈવલ્યં, સામ્યેનાનેન નાન્યથા।
પ્રમાદઃ ક્ષણમપ્યત્ર, તતઃ કર્તું ન સામ્પ્રતમ્ ॥૧૯॥
કિં બુદ્ધેન કિમીશેન, કિં ધાત્રા કિમુ વિષ્ણુના।
કિં જિનેન્દ્રેણ રાગાદ્યૈ,-ર્યદિ સ્વં કલુષં મનઃ? ॥૨૦॥
કિં નાગ્ન્યેન સિતૈ રક્તૈઃ, કિં પટૈઃ કિં જટાભરૈઃ।
કિં મુણ્ડમુણ્ડનેનાપિ, સામ્યં સર્વત્ર નો યદિ? ॥૨૧॥
કિં વ્રતૈઃ કિં વ્રતાચારૈઃ, કિં તપોભિર્જપૈશ્ચ કિમ્।
કિં ધ્યાનૈઃ કિં તથા ધ્યેયૈ, -ર્ન ચિત્તં યદિ ભાસ્વરમ્ ॥૨૨॥
કિં ક્લિષ્ટેન્દ્રિયરોધેન, કિં સદા પઠનાદિભિઃ।
કિં સર્વસ્વપ્રદાનેન, તત્ત્વં નોન્મીલિતં યદિ? ॥૨૩॥
નાઞ્ચલો મુખવસ્ત્રં ન, ન રાકા ન ચતુર્દશી।
ન શ્રાદ્ધાદિપ્રતિષ્ઠા વા, તત્ત્વં કિન્ત્વમલં મનઃ ॥૨૪॥
દૃષ્ટ્વા શ્રીગૌતમં બુદ્ધૈ,-સ્ત્રિપઞ્ચશતતાપસૈઃ।
ભરતપ્રભુખૈર્વાપિ, ક્વ કૃતો બાહ્યકુગ્રહઃ? ॥૨૫॥
દૃઢપ્રહારિવીરેણ, ચિલાતીપુત્રયોગિના।
ઇલાપુત્રાદિભિશ્ચૈવ, સેવિતો યોગ ઉત્તમઃ ॥૨૬॥
યેન કેન પ્રકારેણ, દેવતારાધનાદિના।
ચિત્તં ચન્દ્રોજ્જ્વલં કાર્યં, કિમન્યૈર્ગ્રહકુગ્રહૈઃ? ॥૨૭॥
તથા ચિન્ત્યં તથા વાચ્યં, ચેષ્ટિતવ્યં તથા તથા।
મલીમસં મનોઽત્યર્થં, યથા નિર્મલતાં વ્રજેત્ ॥૨૮॥
ચઞ્ચલસ્યાસ્ય ચિત્તસ્ય, સદૈવોત્પથચારિણઃ।
ઉપયોગપરૈઃ સ્થેયં યોગિભિર્યોગકાઙ્ક્ષિભિઃ ॥૨૯॥
સુકરં મલધારિત્વં, સુકરં દુસ્તપં તપઃ।
સુકરોઽક્ષનિરોધશ્ચ, દુષ્કરં ચિત્તશોધનમ્ ॥૩૦॥
પાપબુદ્ધ્યા ભવેત્ પાપં, કો મુગ્ધોઽપિ ન વેત્ત્યદઃ।
ધર્મબુદ્ધ્યા તુ યત્ પાપં, તચ્ચિન્ત્યં નિપુણૈર્બુધૈઃ ॥૩૧॥
અણુમાત્રા અપિ ગુણા, દૃશ્યન્તે સ્વધિયાત્મનિ।
દોષાસ્તુ પર્વતસ્થૂલા, અપિ નૈવ કથંચન ॥૩૨॥
ત એવ વૈપરીત્યેન, વિજ્ઞાતવ્યાઃ પરં વચઃ।
દિઙ્મોહ ઇવ કોઽપ્યેષ, મહામોહો મહાબલઃ ॥૩૩॥
ધર્મસ્ય બહુધાધ્વાનો, લોકે વિભ્રમહેતવઃ।
તેષુ બાહ્યફટાટોપા-, ત્તત્વવિભ્રાન્તદૃષ્ટયઃ ॥૩૪॥
સ્વસ્વદર્શનરાગેણ, વિવદન્તો મિથો જનાઃ।
સર્વથૈવાત્મનો ધર્મં, મન્યન્તે ન પરસ્ય તુ ॥૩૫॥
યત્ર સામ્યં સ તત્રૈવ, કિમાત્મપરચિન્તયા।
જાનીત તદ્વિના હંહો!, નાત્મનો ન પરસ્ય ચ ॥૩૬॥
ક્ષાન્ત્યાદિર્દશધા ધર્મઃ, સર્વધર્મશિરોમણિઃ।
સોઽપિ સામ્યવતામેવ, મૈત્ર્યાદિકૃતકર્મણામ્ ॥૩૭॥
સામ્યં સમસ્તધર્માણાં, સારં જ્ઞાત્વા તતો બુધાઃ।
બાહ્યં દૃષ્ટિગ્રહં મુક્ત્વા, ચિત્તં કુરુત નિર્મલમ્ ॥૩૮॥

(તૃતીયઃ પ્રસ્તાવઃ)
સામ્યોપદેશઃ

સહજાનન્દસામ્યસ્ય, વિમુખા મૂઢબુદ્ધયઃ।
ઇચ્છન્તિ દુઃખદં દુઃખો,-ત્પાદ્યં વૈષયિકં સુખમ્ ॥૧॥
કષાયા વિષયા દુઃખ-, મિતિ વેત્તિ જનઃ સ્ફુટમ્।
તથાપિ તન્મુખઃ કસ્માદ્, ધાવતીતિ ન બુધ્યતે ॥૨॥
સર્વસઙ્ગ-પરિત્યાગઃ, સુખમિત્યપિ વેત્તિ સઃ।
સંમુખોઽપિ ભવેત્ કિં ન, તસ્યેત્યપિ ન બુધ્યતે ॥૩॥
સૂક્ષ્માઃ સૂક્ષ્મતરા ભાવા, ભદ્યન્તે સૂક્ષ્મબુદ્ધિભિઃ।
એતદ્ દ્વયં તુ દુર્ભેદં, તેષામપિ હિ કા ગતિઃ? ॥૪॥
અપરાધાક્ષમા ક્રોધો, માનો જાત્યાદ્યહંકૃતિઃ।
લોભઃ પદાર્થતૃષ્ણા ચ, માયા કપટચેષ્ટિતમ્ ॥૫॥
શબ્દરૂપસસ્પર્શ,- ગન્ધાશ્ચ મૃગતૃષ્ણિકા।
દુઃખયન્તિ જનં સર્વં, સુખાભાસવિમોહિતમ્ ॥૬॥
નોપેન્દ્રસ્ય ન ચેન્દ્રસ્ય, તત્ સુખં નૈવ ચક્રિણઃ।
સામ્યામૃતવિનિર્મગ્નો, યોગી પ્રાપ્નોતિ યત્ સુખમ્ ॥૭॥
રાગોઽભીષ્ટેષુ સર્વેષુ, દ્વેષોઽનિષ્ટેષુ વસ્તુષુ।
ક્રોધઃ કૃતાપરાધેષુ, માનઃ પરપરાભવે ॥૮॥
લોભઃ પરાર્થસંપ્રાપ્તૌ, માયા ચ પરવઞ્ચને।
ગતે મૃતે તથા શોકો, હર્ષશ્ચાગતજાતયોઃ ॥૯॥
અરતિર્વિષયગ્રામે, યાશુભે ચ શુભે રતિઃ।
ચૌરાદિભ્યો ભયં ચૈવ, કુત્સા કુત્સિતવસ્તુષુ ॥૧૦॥
વેદોદયશ્ચ સંભોગે, વ્યલીયેત મુનેર્યદા।
અન્તઃશુદ્ધિકરં સામ્યા,- ઽમૃતમુજ્જૃમ્ભતે તદા ॥૧૧॥
એતેષુ યેન કેનાપિ, કૃષ્ણસર્પેણ દેહિનઃ।
દૃષ્ટસ્ય નશ્યતિ ક્ષિપ્રં, વિવેકવરજીવિતમ્ ॥૧૨॥
દુર્વિજેયા દુરુચ્છેદ્યા, એતેઽભ્યન્તરવૈરિણઃ।
ઉત્તિષ્ઠમાના એવાતો, રક્ષણીયાઃ પ્રયત્નતઃ ॥૧૩॥
યદ્યાત્મા નિર્જિતોઽમીભિ,- સ્તતો દુઃખાગમો મહાન્।
યદ્યાત્મના જિતા એતે, મહાન્ સૌખ્યાગમસ્તદા ॥૧૪॥
સહજાનન્દતા સેયં, સૈવાત્મારામતા મતા।
ઉન્મનીકરણં તદ્ યદ્, મુનેઃ શમરસે લયઃ ॥૧૫॥
સામ્યં માનસભાવેષુ, સામ્યં વચનવીચિષુ।
સામ્યં કાયિકચેષ્ટાસુ, સામ્યં સર્વત્ર સર્વદા ॥૧૬॥
સ્વપતા જાગ્રતા રાત્રૌ, દિવા ચાખિલકર્મસુ।
કાયેન મનસા વાચા, સામ્યં સેવ્યં સુયોગિના ॥૧૭॥
યદિ ત્વં સામ્યસંતુષ્ટો, વિશ્વં તુષ્ટં તદા તવ।
તલ્લોકસ્યાનુવૃત્ત્યા કિં?, સ્વમેવૈકં સમં કુરુ ॥૧૮॥
શ્રુતશ્રામણ્યયોગાનાં, પ્રપઞ્ચઃ સામ્યહેતવે।
તથાપિ તત્ત્વતસ્તસ્માજ્, જનોઽયં પ્લવતે બહિઃ ॥૧૯॥
સ્વાધીનં સ્વં પરિત્યજ્ય, વિષમં દોષમન્દિરમ્।
અસ્વાધીનં પરં મૂઢ!, સમીકર્તું કિમાગ્રહઃ ॥૨૦॥
વૃક્ષસ્ય ચ્છેદ્યમાનસ્ય, ભૂષ્યમાણસ્ય વાજિનઃ।

યથા ન રોષસ્તોષશ્ચ, ભવેદ્ યોગી સમસ્તથા ॥૨૧॥
સૂર્યો જનસ્ય તાપાય, સોમઃ શીતાય વિદ્યતે।
તદ્ યોગી સૂર્યસોમાભઃ, સહજાનન્દતાં ભજેત્ ॥૨૨॥
યથા ગુડાદિદાનેન, યત્ કિંચિત્ ત્યાજ્યતે શિશુઃ।
ચલં ચિત્તં શુભધ્યાને,-નાશુભં ત્યાજ્યતે તથા ॥૨૩॥
સર્વભૂતાવિનાભૂતં, સ્વં પશ્યન્ સર્વદા મુનિઃ।
મૈત્રાદ્યમૃતસંમગ્નઃ, ક્વ ક્લેશાંશમપિ સ્પૃશેત્? ॥૨૪॥
નાજ્ઞાનાદ્ બાલકો વેત્તિ, શત્રુમિત્રાદિકં યથા।
તથાત્ર ચેષ્ટતે જ્ઞાની, તદિહૈવ પરં સુખમ્ ॥૨૫॥
તોષણીયો જગન્નાથ,-સ્તોષણીયશ્ચ સદ્ગુરુઃ।
તોષણીયસ્તથા સ્વાત્મા, કિમન્યૈર્બત તોષિતૈઃ? ॥૨૬॥
કષાયવિષયાક્રાન્તો, બહિર્બુદ્ધિરયં જનઃ।
કિં તેન રુષ્ટતુષ્ટેન, તોષરોષૌ ચ તત્ર કિમ્? ॥૨૭॥
અસદાચારિણઃ પ્રાયો, લોકાઃ કાલાનુભાવતઃ।
દ્વેષસ્તેષુ ન કર્તવ્યઃ, સંવિભાવ્ય ભવસ્થિતિમ્ ॥૨૮॥
નિઃસઙ્ગો નિર્મમઃ શાન્તો, નિરીહઃ સંયમે રતઃ।
યદા યોગી ભવેદન્ત,-સ્તત્ત્વમુદ્ભાસતે તદા ॥૨૯॥
સદ્વૃક્ષં પ્રાપ્ય નિર્વાતિ, રવિતપ્તો યથાધ્વગઃ।
મોક્ષાધ્વસ્થસ્તપસ્તપ્ત,-સ્તથા યોગી પરં લયમ્ ॥૩૦॥
ઇતિ સામ્યતનુત્રાણ,-ત્રાતચારિત્રવિગ્રહઃ।
મોહસ્ય ધ્વજિનીં ધીરો, વિધ્વંસયતિ લીલયા ॥૩૧॥

(ચતુર્થઃ પ્રસ્તાવઃ)

સત્ત્વોપદેશઃ

ત્યક્ત્વા રજસ્તમોભાવૌ, સત્ત્વે ચિત્તં સ્થિરીકુરુ।
ન હિ ધર્માધિકારોઽસ્તિ, હીનસત્ત્વસ્ય દેહિનઃ ॥૧॥
હીનસત્ત્વો યતો જન્તુ,-ર્બાધિતો વિષયાદિભિઃ।
બાઢં પતતિ સંસારે, સ્વપ્રતિજ્ઞાવિલોપનાત્ ॥૨॥
સાવદ્યં સકલં યોગં, પ્રત્યાખ્યાયાન્યસાક્ષિકમ્।
વિસ્મૃતાત્મા પુનઃ ક્લીબઃ, સેવતે ધૈર્યવર્જિતઃ ॥૩॥
તાવદ્ ગુરુવચઃ શાસ્ત્રં, તાવત્ તાવચ્ચ ભાવનાઃ।
કષાયવિષયૈર્યાવદ્, ન મનસ્તરલીભવેત્ ॥૪॥
કષાયવિષયગ્રામે, ધાવન્તમતિદુર્જયમ્।
યઃ સ્વમેવ જયત્યેકં, સ વીરતિલકઃ કુતઃ? ॥૫॥
ધીરાણામપિ વૈધુર્ય,-કરૈ રૌદ્રપરીષહૈઃ।
સ્પૃષ્ટઃ સને કોઽપિ વીરેન્દ્રઃ, સંમુખો યદિ ધાવતિ ॥૬॥
ઉપસર્ગે સુધીરત્વં, સુભીરુત્વમસંયમે।
લોકાતિગં દ્વયમિદં, મુનેઃ સ્યાદ્ યદિ કસ્યચિત્ ॥૮॥
દુસ્સહા વિષયાસ્તાવત્, કષાયા અતિદુઃસહા।
પરીષહોપસર્ગાશ્ચ, ધિગ્ધિગ્ દુઃસહદુઃસહાઃ ॥૮॥
જગત્ત્રયૈકમલ્લશ્ચ, કામઃ કેન વિજીયતે।
મુનિવરં વિના કંચિચ્-, ચિત્તનિગ્રહકારિણમ્ ॥૯॥
મુનયોઽપિ યતસ્તેન, વિવશીકૃતચેતસઃ।
ઘોરે ભવાન્ધકૂપેઽસ્મિન્, પતિત્વા યાન્ત્યધસ્તલમ્ ॥૧૦॥

તાવદ્ ધૈર્યં મહત્ત્વં ચ, તાવત્ તાવદ્ વિવેકિતા।
કટાક્ષવિશિખાન્ યાવદ્, ન ક્ષિપન્તિ મૃગેક્ષણાઃ ॥૧૧॥
ગૃહં ચ ગૃહવાર્તાં ચ, રાજ્યં રાજ્યશ્રિયોઽપિ ચ।
સમર્પ્ય સકલં સ્ત્રીણાં, ચેષ્ટન્તે દાસવજ્જનાઃ ॥૧૨॥
સા મિત્રં સૈવ મન્ત્રી ચ, સા બન્ધુઃ સૈવ જીવિતમ્।
સા દેવઃ સા ગુરુશ્ચૈવ, સા તત્ત્વં સ્વામિની ચ સા ॥૧૩॥
રાત્રૌ દિવા ચ સા સા સા, સર્વં સર્વત્ર સૈવ હિ।
એવં સ્ત્ર્યાસક્તચિત્તાનાં, ક્વ ધર્મકરણે રતિઃ? ॥૧૪॥
સ્ત્રીસમુદ્રેઽત્ર ગમ્ભીરે, નિમગ્નમખિલં જગત્।
ઉન્મજ્જતિ મહાત્માઽસ્માદ્, યદિ કોઽપિ કથંચન ॥૧૫॥
દૂરે દૂરતરે વાસ્તુ, ખડ્ગધારોપમં વ્રતમ્।
હીનસત્ત્વસ્ય હા ચિન્તા, સ્વોદરસ્યાપિ પૂરણે ॥૧૬॥
યત્ તદર્થં ગૃહસ્થાનાં, બહુ ચાટુશતાનિ સઃ।
બહુધા ચ કરોત્યુચ્ચૈઃ, શ્વેવ દૈન્યં પ્રદર્શયન્ ॥૧૭॥
ત્વમાર્યા ત્વં ચ માતા મે, ત્વં સ્વસા ત્વં પિતુઃ સ્વસા।
ઇત્યાદિજ્ઞાતિસંબન્ધાન્, કુરુતે દૈન્યમાશ્રિતઃ ॥૧૮॥
અહં ત્વદીયપુત્રોઽસ્મિ, કવલૈસ્તવ વર્ધિતઃ।
તવ ભાગહરશ્ચૈવ, જીવકસ્તે તવેહકઃ ॥૧૯॥
એવમાદીનિ દૈન્યાનિ, ક્લીબઃ પ્રતિજનં મુહુઃ।
કુરુતે નૈકશસ્તાનિ, કઃ પ્રકાશયિતું ક્ષમઃ? ॥૨૦॥
આગમે યોગિનાં યા તુ, સૈંહી વૃત્તિઃ પ્રદર્શિતા।
તસ્યાસ્ત્રસ્યતિ નામ્નાપિ, કા કથાચરણે પુનઃ? ॥૨૧॥
કિન્તુ સાતૈકલિપ્સુઃ સ, વસ્ત્રાહારાદિમૂર્ચ્છયા।
કુર્વાણો મન્ત્રતન્ત્રાદિ, ગૃહવ્યાપ્તિં ચ ગેહિનામ્ ॥૨૨॥
કથયંશ્ચ નિમિત્તાદ્યં, લાભાલાભં શુભાશુભમ્।
કોટિં કાકિણિમાત્રેણ, હારયેત્ સ્વં વ્રતં ત્યજન્ ॥૨૩॥
ચારિત્રૈશ્વર્યસંપન્નં, પુણ્યપ્રાગ્ભારભાજનમ્।
મૂઢબુદ્ધિર્ન વેત્તિ સ્વં, ત્રૈલોક્યોપરિવર્તિનમ્ ॥૨૪॥
તતશ્ચ ભિક્ષુકપ્રાયં, મન્યમાનો વિપર્યયાત્।
ભાવનિઃસ્વધનેશાનાં, લલનાનિ કરોત્યસૌ ॥૨૫॥
પ્રશાન્તસ્ય નિરીહસ્ય, સદાનન્દસ્ય યોગિનઃ।
ઇન્દ્રદયોઽપિ તે રઙ્ક,-પ્રાયાઃ સ્યુઃ કિમુતાપરાઃ? ॥૨૬॥
કિં વિભુત્વેન કિં ભોગૈઃ, કિં સૌન્દર્યેણ કિં શ્રિયા।
કિં જીવિતેન જીવાનાં, દુઃખં ચેત્ પ્રગુણં પુરઃ ॥૨૭॥
નાર્થ્યતે યાવદૈશ્વર્યં, તાવદાયાતિ સંમુખમ્।
યાવદભ્યર્થ્યતે તાવત્, પુનર્યાતિ પરાઙ્મુખમ્ ॥૨૮॥
અધૈર્યાદવિચાર્યેદ-, મિચ્છાવ્યાકુલમાનસઃ।
હા હા હેતિ તદર્થં સ, ધાવન્ ધાવન્ ન ખિદ્યતે ॥૨૯॥
સ્થિરો ધીરસ્તુ ગમ્ભીરઃ, સંપત્સુ ચ વિપત્સુ ચ।
બાધ્યતે ન ચ હર્ષેણ, વિષાદેન ન ચ ક્વચિત્ ॥૩૦॥
યે સિદ્ધા યે ચ સેત્સ્યન્તિ, સર્વે સત્ત્વે પ્રતિષ્ઠિતાઃ।
સત્ત્વં વિના હિ સિદ્ધિર્ન, પ્રોક્તા કુત્રાપિ શાસને ॥૩૧॥
એવમેવ, સુખનૈવ, સિધ્યન્તિ યદિ કૌલિકાઃ।

તદ્ ગૃહસ્થાદયોઽપ્યેતે, કિં ન સિધ્યન્તિ કથ્યતામ્ ॥૩૨॥
સુખાભિલાષિણોઽત્યર્થં, ગ્રસ્તા ઋદ્ધ્યાદિગૌરવૈઃ।
પ્રવાહવાહિનો હ્યત્ર, દૃશ્યન્તે સર્વજન્તવઃ ॥૩૩॥
એવમેવ સુખેનૈવ, સિદ્ધિર્યદિ ચ મન્યતે।
તત્પ્રાપ્તૌ સર્વજન્તૂનાં, તદા રિક્તો ભવેદ્ ભવઃ ॥૩૪॥
લોકેઽપિ સાત્ત્વિકેનૈવ, જીયતે પરવાહિની।
ઉદ્ધૂલિકોઽપિ નાન્યેષાં, દૃશ્યતેઽહ્નાય નશ્યતામ્ ॥૩૫॥
લોકોત્તરાન્તરઙ્ગસ્ય, મોહસૈન્યસ્ય તં વિના।
સંમુખં નાપરૈઃ સ્થાતું, શક્યતે નાત્ર કૌતુકમ્ ॥૩૬॥
સર્વમજ્ઞસ્ય દીનસ્ય, દુષ્કરં પ્રતિભાસતે।
સત્ત્વૈકવૃત્તિવીરસ્ય, જ્ઞાનિનઃ સુકરં પુનઃ ॥૩૭॥
દ્વિત્રાસ્ત્રિ-ચતુરા વાપિ, યદિ સર્વજગત્યપિ।
પ્રાપ્યન્તે ધૈર્યગામ્ભીર્યૌ,-દાર્યોદિગુણશાલિનઃ ॥૩૮॥
બાહુલ્યેન તદાભાસ,-માત્રા અપિ કલૌ કુતઃ।
બુસપ્રાયસ્તુ લોકોઽયં, પૂરિતો ભવપૂરકૈઃ ॥૩૯॥
માનુષ્યં દુર્લભં લબ્ધ્વા, યે ન લોકોત્તરં ફલમ્।
ગૃહ્ણન્તિ સુખમાયત્યાં, પશવસ્તે નરા અપિ ॥૪૦॥
તત્પુનર્મોક્ષદો ધર્મઃ, શીલાઙ્ગવહનાત્મકઃ।
પ્રતિસ્રોતઃપ્લવાત્ સાધ્યઃ, સત્ત્વસારૈકમાનસૈઃ ॥૪૧॥
તતઃ સત્ત્વમવષ્ટભ્ય, ત્યક્ત્વા કુગ્રાહિણાં ગ્રહમ્।
ક્રિયતાં ભોઃ! સુધર્મસ્ય, કરણાયોદ્યમઃ સદા ॥૪૨॥

(પઞ્ચમ પ્રસ્તાવઃ)

ભાવશુદ્ધિજનકોપદેશઃ

કાયેન મનસા વાચા, યત્કર્મ કુરુતે યદા।
સાવધાનસ્તદા તત્ત્વ,-ધર્માન્વેષી મુનિર્ભવેત્ ॥૧॥
ઇષ્ટાનિષ્ટેષુ ભાવેષુ, સદા વ્યગ્રં મનો મુનિઃ।
સમ્યઙ્નિશ્ચયતત્ત્વજ્ઞઃ, સ્થિરીકુર્વીત સાત્ત્વિકઃ ॥૨॥
અશુભં વા શુભં વાપિ, સ્વસ્વકર્મફલોદયમ્।
ભુઞ્જાનાનાં હિ જીવાનાં, હર્તા કર્તા ન કશ્ચન ॥૩॥
મૃતપ્રાયં યદા ચિત્તં, મૃતપ્રાયં યદા વપુઃ।
મૃતપ્રાયં યદાઽક્ષાણાં, વૃન્દં પક્વં તદા સુખમ્ ॥૪॥
આજન્માજ્ઞાનચેષ્ટાઃ સ્વા, નિન્દ્યાસ્તાઃ પ્રાકૃતૈરપિ।
વિચિન્ત્ય મૂઢ! વૈદગ્ધ્ય,-ગર્વં કુર્વન્ન લજ્જસે ॥૫॥
નિરુન્ધ્યચ્ચિત્તદુર્ધ્યાન, નિરુન્ધ્યાદયતં વચઃ।
નિરુન્ધ્યાત્ કાયચાપલ્યં, તત્ત્વતલ્લીનમાનસઃ ॥૬॥
દિનાતિવાહિકાં કષ્ટાં, દૃષ્ટ્વા બન્ધ્યાદિદુઃખિનામ્।
રુદ્ધમેકાન્તમૌનાભ્યાં, તપંશ્ચિત્તં સ્થિરીકુરુ ॥૭॥
મુનિના મસૃણં શાન્તં, પ્રાઞ્જલં મધુરં મૃદુ।
વદતા તાપલેશોઽપિ, ત્યાજ્યઃ સ્વસ્ય પરસ્ય ચ ॥૮॥
કોમલાપિ સુસામ્યાપિ, વાણી ભવતિ કર્કશા।
અપ્રાઞ્જલાસ્ફુટાત્યર્થં, વિદગ્ધા ચર્વિતાક્ષરા ॥૯॥
ઔચિત્યં યે વિજાનન્તિ, સર્વકાર્યેષુ સિદ્ધિદમ્।
સર્વપ્રિયંકરા યે ચ, તે નરા વિરલા જને ॥૧૦॥

ઔચિત્યં પરમો બન્ધુ,-રૌચિત્યં પરમં સુખમ્।
ધર્માદિમૂલમૌચિત્ય,-મૌચિત્યં જનમાન્યતા ॥૧૧॥
કર્મબન્ધદૃઢશ્લેષં, સર્વસ્યાપ્રીતિકં સદા।
ધર્માર્થિના ન કર્તવ્યં, વીરેણ જટિનિ યથા ॥૧૨॥
બીજભૂતં સુધર્મસ્ય, સદાચારપ્રવર્તનમ્।
સદાચારં વિના સ્વૈરિ,-ણ્યુપવાસનિભો હિ સઃ ॥૧૩॥
મૂર્તો ધર્મઃ સદાચારઃ, સદાચારોઽક્ષયો નિધિઃ।
દૃઢં ધૈર્યં સદાચારઃ, સદાચારઃ પરં યશઃ ॥૧૪॥
લોભમુન્મૂલયન્મૂલા,-દપ્રમતો મુનિઃ સદા।
ક્ષાયોપશમિકે ભાવે, સ્થિતોઽનુત્સુકતાં વ્રજેત્ ॥૧૫॥
સંસારસરણિર્લોભો, લોભઃ શિવપથાચલઃ।
સર્વદુઃખખનિર્લોભો, લોભો વ્યસનમન્દિરમ્ ॥૧૬॥
શોકાદીનાં મહાકન્દો, લોભઃ ક્રોધાનલાનિલઃ।
માયાવલ્લિસુધાકુલ્યા, માનમત્તેભવારુણી ॥૧૭॥
ત્રિલોક્યામપિ યે દોષા,-સ્તે સર્વે લોભસંભવાઃ।
ગુણાસ્તથૈવ યે કેઽપિ, તે સર્વે લોભવર્જનાત્ ॥૧૮॥
નૈરપેક્ષ્યાદનૌત્સુક્ય,-મનૌત્સુક્યાચ્ચ સુસ્થતા।
સુસ્થતા ચ પરાનન્દ-, સ્તદપેક્ષાં ક્ષયેદ્ મુનિઃ ॥૧૯॥
અધર્મો જિહ્મતા યાવદ્, ધર્મઃ સ્યાદ્ યાવદાર્જવમ્।
અધર્મધર્મયોરેતદ્, દ્વયમાદિમકારણમ્ ॥૨૦॥
સુખમાર્જવશીલત્વં, સુખં નીચૈશ્ચ વર્તનમ્।
સુખમિન્દ્રિયસંતોષઃ, સુખં સર્વત્ર મૈત્ર્યકમ્ ॥૨૧॥
સંતુષ્ટં સરલં સોમં, નમ્રં તં કૂરગડ્ડુકમ્।
ધ્યાયન્ મુનિં સદા ચિત્તે, કો ન સ્યાચ્ચન્દ્રનિર્મલઃ? ॥૨૨॥
સુકુમારસુરૂપેણ, શાલિભદ્રેણ ભોગિના।
તથા તપ્તં તપો ધ્યાયન્, ન ભવેત્ કસ્તપોરતઃ? ॥૨૩॥
કિં ન ચેતયસે મૂઢ?, મૃત્યુકાલેઽપ્યુપસ્થિતે।
વિષયેષુ મનો યત્તે, ધાવત્યેવ નિરઙ્કુશમ્ ॥૨૪॥
જીવિતે ગતશેષેઽપિ, વિષયેચ્છાં વિયોજ્ય તે।
ચેત્ તપઃ પ્રગુણં ચેત-, સ્તતઃ કિઞ્ચિદ્ ન હારિતમ્ ॥૨૫॥
કૂટજન્માવતારં સ્વં, પાપોપાયૈશ્ચ સંકુલમ્।
વ્યર્થં નીત્વા બતાદ્યાપિ, ધર્મે ચિત્તં સ્થિરીકુરુ ॥૨૬॥
અનન્તાન્ પુદ્ગલાવર્તાન્,-નાત્મન્નેકેન્દ્રિયાદિષુ।
ભ્રાન્તોઽસિ ચ્છેદભેદાદિ,-વેદનાભિરભિદ્રુતઃ ॥૨૭॥
સામ્પ્રતં તુ દૃઢીભૂય, સર્વદુઃખવાનલમ્।
વ્રતદુઃખં કિયત્કાલં, સહ મા મા વિષીદ ભોઃ ॥૨૮॥
ઉપદેશાદિના કિંચિત્, કથંચિત્ કાર્યતે પરઃ।
સ્વાત્મા તુ સ્વહિતે યોક્તું, મુનીન્દ્રૈરપિ દુષ્કરઃ ॥૨૯॥
યદા દુઃખં સુખત્વેન, દુઃખત્વેન સુખં યદા।
મુનિર્વેત્તિ તદા તસ્ય, મોક્ષલક્ષ્મીઃ સ્વયંવરા ॥૩૦॥
સર્વં વાસનયા દુઃખં, સુખં વા પરમાર્થતઃ।
મ્લાયત્યસ્ત્રેક્ષણેઽપ્યેકો, હતોઽપ્યન્યસ્તુ તુષ્યતિ ॥૩૧॥
સુખમગ્નો યથા કોઽપિ, લીનઃ પ્રેક્ષણકાદિષુ।

ગતં કાલં ન જાનાતિ, તથા યોગી પરેઽક્ષરે ॥૩૨॥
મૃગમિત્રો યથો યોગી, વનવાસસુખે રતઃ।
તથા વિષયશર્મેચ્છા,-મૃગતૃષ્ણા વિલીયતે ॥૩૩॥
વને શાન્તઃ સુખાસીનો, નિર્દ્વન્દ્વો નિષ્પરિગ્રહઃ।
પ્રાપ્નોતિ યત્સુખં યોગી, સાર્વભૌમોઽપિ તત્કુતઃ ॥૩૪॥
જન્મભૂત્વાત્ પુલિન્દાનાં, વનવાસે યથા રતિઃ।
તથા વિદિતતત્ત્વાનાં, યદિ સ્યાત્ કિમતઃ પરમ્ ॥૩૫॥
એકો ગર્ભસ્થિતો જાત, એક એકો વિનઙ્ક્ષ્યસિ।
તથાપિ મૂઢ! પત્ન્યાદીન્, કિં મમત્વેન પશ્યસિ? ॥૩૬॥
પાપં કૃત્વા સ્વતો ભિન્નં, કુટુમ્બં પોષિતં ત્વયા।
દુઃખં સહિષ્યસે તેન ભ્રાન્તોઽસિ હા મહાન્તરે? ॥૩૭॥
ચલં સર્વં ક્ષણાદ્ વસ્તુ, દશ્યતેઽથ ન દશ્યતે।
અજરામરવત્ પાપં, તથાપિ કુરુષે કથમ્ ॥૩૮॥
સપ્તધાતુમયે શ્લેષ્મ,-મૂત્રાદ્યશુચિપૂરિતે।
શરીરકેઽપિ પાપાય, કોઽયં શૌચાગ્રહસ્તવ? ॥૩૯॥
શારીરમાનસૈર્દુઃખે,-ર્બહુધા બહુદેહિનઃ।
સંયોજ્ય સામ્પ્રતં જીવ!, ભવિષ્યસિ કથં સ્વયમ્ ॥૪૦॥
ધર્મં ન કુરુષે મૂર્ખ!, પ્રમાદસ્ય વશંવદઃ।
કલ્યે હિ ત્રાસ્યતે કસ્ત્વાં, નરકે દુઃખવિહ્વલમ્ ॥૪૧॥
કન્ધરાબદ્ધપાપાશ્મા, ભવાબ્ધૌ યદ્યધોગતઃ।
ક્વ ધર્મરજ્જુસંપ્રાપ્તિઃ, પુનરુચ્છલનાય તે ॥૪૨॥
દુઃખકૂપેઽત્ર સંસારે, સુખલેશભ્રમોઽપિ યઃ।
સોઽપિ દુઃખસહસ્રેણા-નુવિદ્ધોઽતઃ કુતઃ સુખમ્? ॥૪૩॥
દુઃખિતાનખિલાઞ્જન્તૂન્, પશ્યતીહ યથા યથા।
તથા તથા ભવસ્યાસ્ય, વિશુદ્ધાત્મા વિરજ્યતિ ॥૪૪॥
સંસારાવર્તનિર્મગ્નો, ઘૂર્ણમાનો વિચેતનઃ।
અધ એવ જનો યાતિ, નિકટેઽપિ તટે હહા ॥૪૫॥
તિર્યગ્ગોઽયં યથાચ્છિન્દન્, નદ્યાઃ સ્યાત્ પારગઃ સુધીઃ।
ભવસ્યાપિ તથોત્સર્ગા,-પવાદકુશલો મુનિઃ ॥૪૬॥
એભિઃ સર્વાત્મના ભાવૈ,-ર્ભાવિતાત્મા શુભાશયઃ।
કામાર્થવિમુખઃ શૂરઃ, સુધર્મૈકરતિર્ભવેત્ ॥૪૭॥
ઇતિ તત્ત્વોપદેશૌઘ-ક્ષાલિતામલમાનસઃ।
નિર્દ્વન્દ્વ ઉચિતાચારઃ, સર્વસ્યાનન્દદાયકઃ ॥૪૮॥
સ્વસ્વરૂપસ્થિતઃ પીત્વા, યોગી યોગરસાયનમ્।
નિઃશેષક્લેશનિર્મુક્તં, પ્રાપ્નોતિ પરમં પદમ્ ॥૪૯॥